

قطعنامه شورای امنیت پس از فتح خرمشهر صلح پس از پیروزی

محمدسرابی



در بررسی تاریخ انقلاب و جنگ همیشه از «صلح پس از فتح خرمشهر» صحبت می شود و محققان می کوشند دلایل ادامه جنگ پس از این مقطع را بازیابی کنند. اما آیا حقیقتاً سازمان ملل متحد به ایران پیشنهاد صلح داد و اگر این گونه بود صلح چه شرایطی داشت؟

۴۹ روز پس از آزادسازی شکوهمندانه خرمشهر قطعنامه ۵۱۴ شورای امنیت سازمان ملل متحد به تصویب رسید. شورا که از کشورهای ژاپن، اردن، توگو، اوگاندا، ژرژ، لهستان، گویان، پاناما، ایرلند، اسپانیا و پنج عضو دائم دیگر تشکیل شده بود در این قطعنامه خواستار آتش بس و بازگشت به مرزهای بین المللی است.

قبل از بررسی متن قطعنامه بد نیست نگاهی به وضعیت آن روز ایران، منطقه و جبهه های جنگ داشته باشیم.

با گذشت یک سال از آغاز جنگ (اکتبر ۱۹۸۰ - مهر ۱۳۵۹) نیروهای دفاعی ایران که متشکل از ارتش، سپاه و داوطلبان مردمی بود موفق شدند علاوه بر دفاع و ممانعت از پیشروی ارتش عراق عملیات های هجومی بزرگی را سازماندهی کنند.

آذرماه ۱۳۶۰ عملیات ثامن الائمه با پاکسازی ۱۵۰ کیلومتر مربع از خاک خوزستان و تصرف پل قسوه و پل حفار انجام شد. نتیجه عملیات شکستن حصر آبادان و بازشدن جاده های مواصلاتی آن بود. در اسفندماه ۱۳۶۰ عملیات فتح المبین آغاز شده تا پایان آن شهرهای دزفول، شوش، اندیمشک، جاده سراسری اندیمشک- اهواز و قسمتی از مناطق شمال غربی خوزستان آزاد می شوند. عراق قبل از عقب نشینی سایت رادار دزفول که قابلیت رصد بخش بزرگی از خاورمیانه را داشت نابود می کند. این سایت در زمان پهلوی و با هدف تسلط بر منطقه ساخته شده بود که اکنون اثری از خرابه های آن موجود است. رادیو لندن در ۱۲/۱/۶۱ می گوید: «هر دو طرف از آغاز جنگ تاکنون درباره پیروزی های خود مبالغه کرده اند اما این بار روشن است که نیروهای ایران به موفقیت دست یافته اند.» ۱ گروهی از پشتیبانان صدام نظیر ملک حسین شاه اردن، حسنی مبارک و جعفر نمیری پادشاه سودان اقداماتی را برای ایجاد صلح در این مقطع آغاز می کنند، جنگ به شدت ادامه می یابد و مبارزان قدرتمند ایران از دهم اردیبهشت ۶۱ عملیات بیت المقدس را به قصد آزادسازی کامل خرمشهر و استان خوزستان آغاز می کنند. در روزهای اول استحكامات و برتری آتش عراق عملیات به کندی پیش می رود ولی از ۱۶ اردیبهشت ماه سرعت پیشروی بیشتر شده و دو روز بعد جاده استراتژیک خرمشهر اهواز به تصرف ایران درمی آید و هویزه آزاد می شود. صدام محور تبلیغات خود را بر روی شهر خرمشهر که آن را نفوذ ناپذیر خوانده متمرکز می کند و خبرنگاران جهان را به بازدید از مقاومت فرماندهان بعثی فرا می خواند. لس آنجلس تایمز در

۶۱/۳/۱۳ می نویسد: «نیروهای ایرانی در کناره غربی رود کارون به دام عراق افتاده اند.» ۲ ولی در شب سوم خرداد سرهنگ زیدان فرمانده نیروهای خرمشهر در تماس با صدام می گوید: «قریان، ایرانی ها آمدند.» ۳ تبلیغات رسمی بغداد اعلام می کرد دفاع از خرمشهر به معنی دفاع از بصره است و آبروی امت عرب در گرو دفاع از خرمشهر است. با این حال ساعت ۴/۵ بعدازظهر رادیوی جمهوری اسلامی ایران پایان کار را با عبارت مشهور «خرمشهر شهر خون آزاد شد» اعلام می کند و رادیو بی بی سی روز بعد می گوید: «همان طور که بدون شک اطلاع دارید دیروز بندر خرمشهر پس از ۲۰ ماه دوباره به دست نیروهای ایران افتاد. بدین ترتیب ایران درجنگ کاملاً پیروز شده است.» ۴ آسوشیندپرس در همین روزها خبر می دهد: «این بزرگترین پیروزی ایران در جنگ ۲۰ ماهه خلیج فارس سازمان ملل، بازار مشترک اروپا و دیگر کشورهای آسیا و آفریقا را برای پایان دادن به جنگ از طریق مذاکره به تکاپو انداخت.» ۵ صدام شکست بزرگ خود در خوزستان را به صورت عقب نشینی پس از پایان ماموریت، عنوان کرد.

این شکست مقارن با برگزاری جنبش عدم تعهد بود که ایران و عراق هر دو در آن عضویت داشتند. صدام تلاش می کرد با برگزاری اجلاس سران در بغداد و کسب ریاست آن اهرمی برای فشار به دست بیاورد که چنین نشد. علاوه بر آن ایران پیشنهاد دیگر اعضای عدم تعهد را برای آتش بس تعریف نشده نپذیرفت. نیروهای عراق در وضعیت روحی بسیار بدی قرار داشتند و حامیان سردار قادسیه از پیروزی های ایران وحشتزده بودند. هنوز مدت کوتاهی از فتح خرمشهر نگذشته بود که عملیات رمضان آغاز شده و شهر بصره مهمترین شهر جنوب عراق مورد تهدید قرار می گیرد.

قطعنامه ۵۱۴ در بجنوه شرایط

جنگی فوق صادر شد. روز ۲۰ تیرماه ۱۳۶۱ میرحسین موسوی نخست وزیر در مصاحبه یی موضع ایران در برابر پیشنهادات صلح را این گونه اعلام کرد: «ما دوستدار صلح هستیم و هیچ وقت طرفدار جنگ نبودیم بارها گفته ایم که به منظور دفاع از خود و برای اینکه یک صلح واقعی به معنای واقعی آن در منطقه برقرار شود جنگ را ادامه می دهیم و هر وقت به حقوق حقه خود دست پیدا کنیم جنگ خاتمه پیدا خواهد کرد.» ۶

وی درباره جنبش عدم تعهد نیز گفت: «این جنبش درصدد است که به نوعی چه حق و چه ناحق مساله جنگ ایران و عراق در زمان تشکیل کنفرانس سران این جنبش حل و فصل شد ولی آن چیزی که برای ایران محرز است این است که ما به هیچ وجه و تحت هیچ شرایطی تسلیم راه حل هایی که ناقض حقوق حقه ما باشد نخواهیم شد و در نتیجه جنگ را به هیچ وجه قطع نخواهیم کرد مگر اینکه حقوق ما تامین شده باشد.» ۷ سعید رجایی خراسانی نماینده دائم ایران در سازمان ملل در مصاحبه یی مطبوعاتی با خبرنگاران در مقر این سازمان ۸ نظر رسمی ایران را در صدور قطعنامه چنین بیان کرد: «اجلاس شورای امنیت بی معنی و غیرلازم است. ما مخالف شورا بوده و آن را رد می کنیم و با طرح قطعنامه یاد شده در شورا نیز مخالفیم.

در شرایطی که وزیر خارجه عراق رسماً و علناً در هاوانا اعلام کرده است که هر چند عراق خرمشهر را از دست داد ولی درعوض چهل هزار نفر از مردم ایران را کشته است، طرح چنین قطعنامه یی در شورای امنیت کمک غیرمستقیم به رژیم عراق است. ما هیچ گونه قصدی برای اشغال خاک عراق نداریم ولی چنانچه نتوانیم حقوق خود را به طور مسالمت آمیز تامین کنیم برای احقاق حقوق خود و از بین بردن منشاء گلوله باران شهرهای مرزی ما به زور متوسل خواهیم شد و اگر هم لازم باشد به داخل خاک عراق نفوذ می کنیم برای اینکه عراقی ها بفهمند در مقابل اقدامات خود در ایران مسوولند و باید پاسخگو باشند.» وی افزود: «هر چند ما خواهان سقوط صدام هستیم ولی این امر از شرایط ما برای صلح نیست و شرایط اصلی هدف هایی است که ما از ابتدا داشته ایم.»

خراسانی در این جلسه در مورد برآورد خسارت ایران به میزان ۱۵۰ میلیارد دلار توضیح داد و در مقابل پرسش یکی از خبرنگاران مبنی بر اینکه «اگر عراق توانایی پرداخت غرامت را نداشته باشد تکلیف چیست؟» گفت: «خیلی از کشورهایی که در جنگ افزوری میلیاردها دلار به عراق کمک می کردند اکنون هم می توانند در برقراری صلح به همان ترتیب عمل کنند.» در همین روز وزارت خارجه عراق بیانیه یی را منتشر کرد که در آن خواستار استقرار نیروهای پاسدار صلح سازمان ملل یا نیروهای پاسدار صلح دیگری از کنفرانس اسلامی یا غیر متعهدها در مرزهای خود با ایران شده بود تا بر آتش بس نظارت کنند. ۹ عراق که با تصور حفظ خرمشهر استحكامات کافی برای دفاع از بصره نساخته بود مشغول تقویت مواضع خود، ساخت خاکریز، انتقال آب به اراضی مسطح به منظور باتلاقی کردن آنها و نقل و انتقالات نظامی بود. محسن رضایی فرمانده سپاه در جلسه هماهنگی عملیات و مانور گفت: «همین الان هم شب نامه پخش کردند که «ما نباید تجاوز کنیم.» ما الان آبادان و خرمشهرمان در زیر خمپاره و توپ است. ما هنوز امر دفاع را تمام نکردیم. امر دفاع هنوز برای ما واجب است و تا زمانی که خودمان را به جایی محکم نچسبانیم که بتوانیم با یک نیروی کمی دفاع کنیم صلح امکانپذیر نیست.» ۱۰

وي در يك سخنراني در جمع مسوولان قرارگاه كربلا درباره عمليات نظامي ايران گفت؛ «اولين هدف عمليات اينده ايران به شكست كشاندن توطئه يي است كه براي نجات صدام طراحي شده و مي خواهند نيروهاي ما را در ۸۰۰ كيلومتری مرز بين الملل نگه دارند و جنگ را فرسایشی کنند و مجدداً به ايران حمله کنند. دليل ديگر ما براي انجام عمليات در اينده اين است كه رژیم متجاوز عراق را به صورت جدي تنبيه كنيم تا در اينده نه تنها رژیم عراق كه هيچ کشور ديگری در منطقه و در دنيا جرات تجاوز به خاک ايران را نداشته باشد و در شرایط کنونی ما باید این قدرت و اعتبار را برای خود به وجود بیاوریم و اگر متجاوز را تنبيه نکنیم فردا شوروي نیز به کشور ما چشم طمع خواهد دوخت. همین الان كه ما در مقابل عراق برتری نظامي داریم ميگ های شوروي براي رفتن به افغانستان به مرز ما تجاوز مي کنند وای به روزي كه متجاوز را تنبيه نکنیم.» ۱۱

كمال خرازي مسوول ستاد تليغات جنگ و سرپرست سازمان خبرگزاري جمهوري اسلامي نیز در مصاحبه با این خبرگزاری نظرات مشابهی را مطرح کرده و گفت؛ «عمليات آینده ما به منظور مجازات متجاوز انجام مي گيرد. ما مي خواهيم شيوه جديدي را براي مجازات متجاوز نشان دهيم. براساس اطلاعات رسیده در پاره يي از نقاط دشمن در جريان نقل و انتقال نظامي و آماده شدن براي هجوم مجدد به نقاط آزاد شده است.» ۱۲

شوراي امنيت پس از ۲۲ ماه سكوت در جلسه ۲۲۸۲ خود قطعنامه شماره (۱۹۸۲) ۵۱۴ را در ۱۲ ژوئيه ۱۹۸۲ برابر ۱۳۶۱/۴/۲۱ به اتفاق آرا تصويب كرد. اين قطعنامه كه دومين قطعنامه از ۱۲ قطعنامه مرتبط با جنگ ايران و عراق است موضوع خود را «وضعيت مابين ايران و عراق» معين کرده و با نگراني عميق در مورد ادامه مناقشه ميان دو کشور و یادآوری ماده ۲ و ۲۴ منشور ملل متحد در مورد صلح و همينطور قطعنامه قبلي (۴۷۹) و بيانيه رئيس شورا (۵ نوامبر ۱۹۸۰) به ميانجی گري دبیر کل کشورهای غير متعهد و سازمان کنفرانس اسلامي اشاره مي کند. شورا در بند اول خواستار آتش بس و خاتمه فوري کليه عمليات نظامي، در بند دوم خواستار عقب کشيدن نيروها به مرزهاي شناخته شده بين المللي، در بند سوم تصميم بر اعزام ناظران آتش بس از سوي سازمان ملل، در بند چهارم هماهنگي کليه ميانجی گري ها از طريق دبیر کل و در بند پنجم درخواست از ديگر کشورها براي خودداري از دا من زدن به اختلافات را بيان مي کند.

دولت عراق در يك اقدام تليغاتي از بيانيه استقبال کرده و شکست و فرار نيروهاي خود را به عنوان عقب نشيني و حسن نيت خود اعلام مي دارد. عراق اظهاراميدواري کرد ايران به طور شايسته يي پاسخ داده و به سياست طولاني کردن جنگ پايان دهد. بررسي قطعنامه ۵۱۴ چند نکته را برجسته مي سازد؛

۱ - هيچ عبارت يا اشاره يي در مورد «تجاوز» در متن وجود ندارد حتي از نبرد شديد مرزي، حمله به شهرها و کشتار غيرنظاميان به عنوان وضعيت Situation ونه منازعه (Conflict) نام برده مي شود. گويي جنگ ايران و عراق در حد يك اتفاق معني مي يابد و نه يك مخاصمه خونبار.

۲ - ۲۱ ماه و ۱۵ روز از قطعنامه و واکنش رسمي شوراي امنيت مي گذرد، در اين مدت نيروهاي عراقي خاک ايران را در اشغال داشته و به کشتار شهروندان مشغول بودند كه هيچ واکنشي را بر نيانگيخت ولي پس از عمليات هاي موفق ايران قطعنامه صادر مي شود.

۳ - در مقدمه از «به خطر افتادن صلح و امنيت» سخن مي رود در حالي كه در قطعنامه قبلي (۴۷۹) اثری از آن نيست. به عبارت بهتر تجاوز عراق به ايران باعث به خطر افتادن صلح نشده ولي عمليات هاي ايران امنيت را با خطر مواجه کرده است.

۴ - نکته مثبت قطعنامه تاكيد بر برگشت به مرزهاي بين المللي است كه به طور ضمني تجاوز به تماميت ارضي را تايد مي کند ولي بايد توجه داشت كه در زمان صدور و پيش از عمليات رمضان رزمندگان ايران تقريباً به مرزهاي بين المللي ايران رسیده و در پشت آنها مستقر بودند كه اين مساله در نقاط جنوبي جبهه جنگ كاملاً واضح بود.

عمليات رمضان در ۲۲ تير ماه آغاز مي شود و پانزده روز ادامه مي يابد كه در جريان آن براي اولين بار نيروهاي نظامي ايران وارد خاک عراق مي شوند.

تور و اقدامات آشوبگرانه مجاهدين خلق و ديگر گروه ها در ايران ادامه داشت. گروه هاي سلطنت طلب نیز به فعاليت در اروپا مي پرداختند. فروش نفت و تعيين قيمت آن در اپک از جمله مهمترين مسائل روز شده بود. تا پايان جنگ ايران و عراق ده قطعنامه ديگر از طرف شوراي امنيت صادر شد كه چهار مورد آخر پس از ۵۹۸ به تصويب رسیده بود. پذيرش قطعنامه ۵۹۸ قريب يك سال به طول انجاميد. اين قطعنا مه با عبارت منازعه (Conflict) آغاز مي شود.

منابع؛

- ۱ - کارنامه توصيفي عمليات هاي دفاع مقدس - علي سميعي - ناشر نسل کوثر صفحه ۹۲
- ۲ - کارنامه توصيفي عمليات هاي دفاع مقدس - علي سميعي - صفحه ۱۰۹
- ۳ - کارنامه توصيفي عمليات هاي دفاع مقدس - علي سميعي - صفحه ۱۱۲
- ۴ - پيام انقلاب شماره ۶۷ - ۶۱/۶/۲۷
- ۵ - پيام انقلاب شماره ۳۲۱
- ۶ - روزنامه جمهوري اسلامي - ۶۱/۴/۲۰ - صفحه ۱۲
- ۷ - روزنامه جمهوري اسلامي - ۶۱/۴/۲۰ - صفحه ۱۲
- ۸ - روزنامه کيهان - ۶۱/۴/۲۰ - صفحه ۲
- ۹ - دفتر سياسي سپاه - رویدادها شماره ۶۱/۴/۲۰-۹ صفحه ۳۷
- ۱۰ - سند شماره ۳۲۹۲ - مرکز مطالعات و تحقيقات جنگ - عمليات رمضان - راوي هادي نخعي- نوار شماره ۶۷۵۵
- ۱۱ - سند شماره ۳۷۱۷ - مرکز مطالعات و تحقيقات جنگ- نوار پياده شده سخنراني محسن رضايي- صفحه يك تا ۱۱
- ۱۲ - روزنامه کيهان- ۶۱/۴/۲۱ - صفحه ۱۴
- ۱۳ - تحليلي بر جنگ تحميلي - دفتر حقوقي وزارت خارجه - جلد اول